

Od Redakcji

Zapraszając do lektury piątego tomu „Czytania Literatury”, proponujemy Państwu wyprawę w przeszłość bardzo odległą i tę nieco bliższą, w świat zdarzeń i w przestrzenie wykreowane za sprawą wyobraźni twórczej. Przewodnikami w tej podróży będą pisarze, którzy odświeżają w naszej kulturze powieść historyczną. Gatunek ten powraca – z impetem i w nowej odsłonie, zrzuciwszy z siebie dominującą, zwłaszcza w XIX i na początku XX wieku, misję zachowania w zbiorowej świadomości dziejowej tożsamości narodu, pisania „ku pokrzepieniu serc”, rozpamiętywania i przekazywania kolejnym pokoleniom cierpiętniczej wizji straceńczej wspólnoty desperatów gotowych do największych poświęceń. Nowa powieść historyczna odbiega od modeli dawniejszych, adekwatnych do innych czasów. Nie reprezentuje punktu widzenia wodzów i królów, lecz przybliża dzieje z perspektywy jednostki, świadomie porusza się po obrzeżach i dowartościowuje mikronarracje, nie zawsze chce wyjaśniać tylko ogólne mechanizmy napędzające maszynę historii. Nie dąży do literalnej reprezentacji tego co było, lecz poszukuje często rozwiązań nowatorskich. Wyobraźnia pisarzy trudniących się przeszłością pracuje nie po to, by osadzić w realiach postać reprezentatywną, lecz aby poszukać innej możliwości. Twórcy podjęli się wykreowania wizji dziejów alternatywnej wobec oficjalnej, podanej w podręcznikach historii. Nowa powieść historyczna nie sięga po herosów, których postawa ma stanowić wzór do naśladowania bądź godny nagany antywzór (postawa i czyny zbrodniarzy i szaleńców), nie unaocznia sytuacji wzniosłych i związanych z nimi dylematów. Nie jest jej obca koncepcja powieści historycznej Teodora Parnickiego, który postulował i realizował jej odnowę poprzez porzucenie tendencji narodowościowych i światopoglądowych, jak też erudycyjny zwrot ku postrzeganiem uniwersalnie korzeniom kultury europejskiej i polskiej. Nowa powieść historyczna korzysta chętnie z instrumentarium literatury fantasy czy też krzyżuje się z kryminałem, wprowadza postaci barwne, ale niejednoznaczne i problemy często budzące kontrowersje, wywołujące niejednokrotnie sprzeciw. Chętnie, choć niewyłącznie, przedstawia losy zwykłych ludzi, pisze odmienne scenariusze przebiegu wypadków dziejowych, nie ulega presji tabuizacji rzeczywistości.

W obszarze zainteresowania badaczy, których artykuły wypełniają pierwszy dział naszego rocznika, znalazła się usytuowana w kręgu kultury popularnej i historycznej *fantasy* twórczość Jacka Komudy, Rafała Dębskiego, Roberta Forysia, Andrzeja Sapkowskiego, kreujących historię

alternatywną. Znajdujemy tu studia o wolnych od dydaktyzmu powieściach z obszaru steampunk, między innymi Konrada T. Lewandowskiego i Andrzeja Sawickiego, jak też na temat kryminału retro reprezentowanego przez Marka Krajewskiego. Badacze objęli refleksją także, na tle szerszych rozważań teoretycznoliterackich, tzw. powieści szachowe reprezentowane przez twórczość Olgierda Świerzewskiego. Szczegółowej analizie poddali prozę Jakuba Szamałka, Konrada T. Lewandowskiego, Szczepana Twardocha, jak również irlandzkiego pisarza Briana Moore'a. Z kolei o powieści z okresu PRL-u traktują rozważania na temat dokonań Karola Bunscha, Antoniego Gołubiewa i Władysława Jana Grabskiego.

W polu zainteresowania pisarzy, których prace badacze poddawali oglądowi, sytuowały się między innymi: panowanie Piastów, wojny Rzeczypospolitej z Księstwem Moskiewskim w XVII wieku, powstanie styczniowe, Polska okresu międzywojennego, ale też historia francuskiej kolonizacji Algierii.

Dział „Czytanie tradycji” przynosi przede wszystkim spojrzenie wstecz na warsztat Henryka Sienkiewicza, pisarza-historyka „flagowego”, stanowiącego ikonę gatunku. Z dużym zacięciem penetrował on zakamarki literatury i kultury dawnej, dając próbkę relacji historycznej w opowiadaniu *Niewola tatarska*, imitującym staropolski dziennik, by potem osiągnąć wyżyny literackiego kunsztu w *Trylogii*. Obiektem zainteresowania badawczego stała się ponadto młodopolska powieść psychologiczna *Marzyciel* Władysława Stanisława Reymonta. Rozważaniami objęto także zagadnienie przemocy i cierpienia w tragediach Cypriana Norwida.

W dziale „Tłumaczenia” publikujemy przekład dwu wierszy (*Kuba* i *Pompeje*) irlandzkiego noblisty Paula Muldoona z omówieniem, które wydobywa ich walory autobiograficzne i intertekstualne. Prezentujemy również pracę Joanny Jabłkowskiej na temat twórczości działającego w NRD dramaturga Heinera Müllera.

Recenzenci poświęcili uwagę trzem monografiom podejmującym ważne zagadnienia teoretyczno- i historycznoliterackie. W pierwszym obszarze usytuowane jest omówienie książki Edwarda Balcerzana *O literackości*. Pomędzy lokuje się charakterystyka pracy Doroty Korwin-Piotrowskiej o milczeniu we współczesnej prozie narracyjnej. Do drugiego kręgu należy opinia na temat publikacji Marty Baron-Milian dotyczącej relacji ekonomii i literatury, jakiej badaczka poszukiwała w twórczości Aleksandra Wata.

Podając temat historii, nie zapominamy o dziejach naszego miasta jako ośrodka kulturalnego, jak i o przeszłości łódzkiej polonistyki. Obecny tom „Czytania Literatury” jest szczególnie dlatego, że w dziale „Czytanie (około)łódzkie” rozpoczynamy publikację opracowywanego przez Przemysława Dakowicza *Kalendarium życia kulturalnego Łodzi*, począwszy od wyzwolenia miasta spod okupacji niemieckiej w styczniu 1945 roku. Te ustalenia są istotne nie tylko w perspektywie lokalnej, warto bowiem pamiętać, że w pierwszych latach po wojnie to właśnie Łódź stanowiła centrum życia kulturalnego ówczesnej Polski. W tym samym dziale przybliżamy też postać urodzonego w Łodzi poety, krytyka i dziennikarza, autora bloga krytycznoliterackiego – Macieja Roberta.

W dziale „Rozmowy (nie tylko) o czytaniu” publikujemy rozmowę z badaczem literatury doby oświecenia, profesorem Wiesławem Puszem oraz z pisarzem, Maciejem Henem. Profesor Pusz mówi o swojej drodze na łódzką polonistykę, latach studiów i pracy badawczej, przypominając postaci mistrzów i kolegów, przybliżając fascynacje lekturowe, wprowadzając w atmosferę intelektualną, jaka panowała przed laty w łódzkim środowisku polonistycznym. Z kolei rozmowa z Maciejem Henem poświęcona jest jego powieści historycznej *Solfatara* (uważanej za jedną z najlepszych, jakie ukazały się w ostatnich latach). Autor sugeruje między innymi, że źródłem inspiracji dla tej awanturniczej historii był wielowątkowy *Rękopis znaleziony w Saragossie* Jana Potockiego. To powieść o rewolucji, Neapolu, rybaku i księżniczce oraz o człowieku, który mimo upływu czasu i różnych kostiumów historycznych w istocie pozostaje niezmienny.

Na nasze ankiety zechcieli odpowiedzieć tym razem uznani twórcy i literaturoznawcy: Olga Tokarczuk (zachęcająca do lektury pisarzy innych kultur), Maciej Hen (udowadniający, że literatura historyczna pozwala na zachowanie „kontaktu mentalnego między pokoleniami” i daje możliwość odbudowy warsztatu pisarskiego; postulujący, by do obiegu czytelniczego przywrócić należącą do literatury dziecięcej twórczość Janusza Korczaka i Jonathana Swifta), Andrzej Mencwel (przekonujący, że indywidualny akt lektury jest intymną komunią, umożliwiającą wspólne doświadczanie piękna, dobra i prawdy; dostrzegający, że wartość powrotu historyzmu wynika z zaistnienia syntezy sensów „religijnych, etnicznych, społecznych, ekonomicznych, psychicznych, erotycznych”), Filip Mazurkiewicz (ukazujący związek twórczości Henryka Sienkiewicza i Teodora Parnickiego) oraz pracujący na Uniwersytecie Palackiego w Ołomuńcu Michał Hanczakowski (omawiający m.in. kwestie pokrewieństwa i obcości kultury czeskiej i polskiej).

W dziale „Noty o książkach” umieściliśmy jak zwykle krótkie wiadomości o publikacjach literaturoznawczych i kulturoznawczych, jakie powstały w łódzkim środowisku akademickim. Prace opublikowane w ostatnim czasie poświęcone zostały między innymi twórczości Adama Naruszewicza, Zofii Romanowiczowej, Jáchyma Topola, Władimira Nabokowa, Octave’a Mirbeau, Stanisława Ignacego Witkiewicza, ale też takim zagadnieniom jak: geopoetyka, literatura a faszyzm, starość i młodość, wpływom nowoczesnej technologii na kulturę, obrazowi i kultowi Dionizosa.

Zachęcamy do lektury!